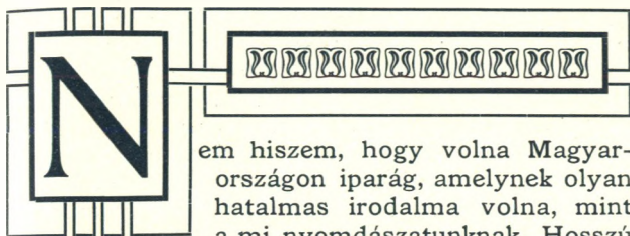

TECHNIKAI IRODALMUNK ÖSSZEFOGLALÁSA 1904-IG

em hiszem, hogy volna Magyarországon iparág, amelynek olyan hatalmas irodalma volna, mint a mi nyomdászatunknak. Hosszú éveken át folytonosan azon keseregtünk, hogy nincsen kellő irodalmunk s íme, ha most a szak-társainktól összeírt minden nyomdásztársadalmi, szaktechnikai meg szakhistóriai dolgozatról bibliografikus összeállítást akarnánk csinálni, úgy mint azt a multban egy angol szaktársunk tette az angol nyelvű szakirodalommal: vaskos kötet kerekednék ki belőle.

A nyomdász-újságokban idáig megjelent cikkek és értekezések száma rengeteg. Az igaz, hogy ezek négyötöd része nyomdásztársadalmi dolgokkal foglalkozik, amint hogy nagyobb műveltségű szaktársaink jelentékeny részének erejét is főképpen a társadalmi mozgalmakban való részvétel, a gazdasági jobblét felé való törekvés abszorbeálja. Ezt a munkálkodást azonban világért sem akarjuk lekicsinyelni, sőt éppen olyan szükségesnek tartjuk, mint a szorosán vett technikai kérdésekről való irodalmat. A fő dolog, hogy ennek is, annak is meglegyen a maga helye; foglalkozzék az egyik nyomdász-újság kizárólagosan társadalmi és gazdasági, a másik pedig kizárólag technikai és iparművészeti, meg nyomdász-históriai dolgokkal.

Irodalmunk e munkamegosztásának az elve már jó régi keletű. A hetvenes és nyolcvanas évek Typographiája még hébe-korban szaktechnikai cikkeket is közölt, de abban hagyta az ez irányban való munkálkodást, mihelyt megindultak a szakfejlesztést különleges célul kitűző újabb irodalmi vállalatunk. A Nyomdászok Közlönyét is a mi szűkebb társadalmunkban akkoriban vívott harcok keltették életre s ennél fogva természetes is, hogy hasábjai legfőképpen polemikus cikkekkal teltek meg, bár szaktechnikai értekezés is jócskán akad benne. A későbbi, többnyire rövid életű nyomdász-újságok közül a Legyen Világosság, a

Világosság, a Nyomdászok Lapja meg a Szabad Typographia pedig egyes-egyedül nyomdász-társadalmi dolgokkal bibelődtek, a szaktechnikai kérdésekkel való foglalkozást a most már huszadik évfolyamát elért Magyar Nyomdászok Évkönyvének, a tizenhetedik évfolyamát járó Magyar Nyomdászatnak, meg a tizennégy éves Grafikai Szemlének engedve által. Ezek aztán vállvetve igyekeztek azon, hogy a könyvnyomtatást a könyvnyomtatókkal megismertessék és megszerettessék.

Az időszakonkint rendszeren megjelenő nyomdász-ujságok közül Szöllősy Mihály Graphicája is közölt néha szaktechnikai cikkeket, bár célja inkább más. Eppen így Ligeti Jenő rövid ideig élt Magyar Grafikusa is. A Magyarországi Könyvnyomdászok és Betüöntők Szakegyesületétől kiadott, előbb Zaka Lajos, majd Novitzky N. László, mostanában pedig Lerner Dezső által szerkesztett Nyomdász-Évkönyv és Úti Kalauz pedig szintén közöl bár kevés, de rendszerint annál alaposabb szaktechnikai értekezést.

Alantabb nagyjából összefoglaljuk a magyar könyvnyomtatás ama szaktechnikai irodalmát, mely évkönyveinkben meg folyóirataink hasábjain látta meg a napvilágot. Ez a bibliográfia azonban nem teljes: hiányzik belőle ama technikai cikkek részletes felsorolása, amelyek a Tóth István szerkesztette Gutenbergben, a Typographiának régebbi évfolyamaiban, meg a Nyomdászok Közölnyében jelentek meg. Mindezek felsorolásának amúgy sem volna praktikus értéke, mert egyrészt alig van szaktársunk, akinek a lapok birtokában volnának, másrészt meg valószínűleg meglehetősen el is avultak már az említett lapokban megjelent szakdolgozók. Bibliográfiánk összeállításkor tehát főképpen a Magyar Nyomdászok Évkönyvére, a Magyar Nyomdászatra, a Grafikai Szemlére, meg a Nyomdász-Évkönyv és Úti Kalauzra szorítkoztunk.

És itt újra hangsúlyozzuk, hogy alábbi bibliográfiánkba egyes-egyedül a szigorúan vett szaktechnikai cikkeket vettük föl, kivételt némiképpen csak a szakiskolákról szóló, tehát most rendkívül aktuális cikkek főbjeivel téve. Társadalmi, nyomdász-históriai s hasonló cikkeket egyáltalában nem vettünk föl s ez az oka, hogy némely az irodalmunkban megbecsülhetetlen érdemeket szerzett szaktársunk nevét nem igen láthatjuk az alanti

jegyzékben. A boldog emlékü Ács Mihály neve például egyetlen egyszer sem fordul elő benne, Firtinger Károlyé is alig egypárszor. Mind e kiváló embereink dolgozatainak összegyűjtése és bibliográfiai földolgozása a jövő dolga.

No de most közöljük le 1903 végéig szóló technikai szakirodalmunk eddig összegyűjtött anyagát.

* * *

Kezdjük az önálló művekkel.

Értékénél és terjedelménél fogva elsőnek kell említenünk a Pusztai Ferenc által, Novák László közreműködésével megszerkesztett „Nyomdászati Enciklopédiát“, amely kiterjeszkedik az összes grafikai sokszorosító iparágak technikájára és történetére is. E lexikális tömörséggel megírott könyvben majdnem minden kérdésre szabatos feleletet talál az olvasó. Beosztása — mint címe is mutatja — lexikonszerű, a kisebb-nagyobb cikkek abécé-rendbe sorozott mintegy 2000 vezérszó alatt sorakoznak.

A megjelenés időrendjében legelső szaktechnikai könyvünk a Bóna Károly Jánostól és Nánay Samutól Nyitrán 1884-ben kiadott „Közhasznú nyomdai kalauz“. Mindössze 32 oldalra terjedt, s főképp a megrendelők technikai tájékoztatójaul szolgált.

Ezt követte 1889-ben Barkó Kovács Antalnak „A helyes hángjegyszedés kézikönyve“ című 48-oldalas kis műve. Az egészset autografálás utján állították elő.

1895-ben jelent meg Ruzicska Gyulának „Hasznos Tudnivalók“ című, 64-oldalas nyomdászati kézikönyvecskéje. Többnyire a szedés meg nyomtatás technikájára vonatkozó szabályok és mesterfogások leírása van benne.

1897-ben, illetőleg 1899-ben adta ki Grócz Ernő szaktársunk a „Betűszedés kátéja“ két füzetét. Az első rész 60 oldalon a betűszedésről általában, a betűszedéshez szükséges anyagokról meg eszközökről, az osztásról és tisztogatásról, a korrigálásról, könyv-, ujság- meg vers-szedésről szól. A második rész (84 oldal) a táblázatszedés és matematikai szedés technikáját, meg a cím- és díszbetűket ismerteti.

Ruzicska Gyula „Nyomdászat“ című szakkönyve már két kiadást is ért. Az első 1897-ben jelent meg belőle. E 159 nyolcadrétű oldalra terjedő

mű röviden ismerteti a nyomdai anyagot, a szedés különböző fajtáit, a nyomtatást meg a rokon iparágakat.

Frecskay János „Mesterségek szótára“ című műve füzetekben is megjelent, s az egyes mesterségek technikai rövid leírását adja jó magyar szavak fölhasználásával. A 6. füzet a könyvnyomtatás mesterszóit foglalja magában.

Czakó Elemérnek, az iparművészeti múzeum és iskola főkönyvtárosának „A könyvnyomtatás és könyvdíszítés iparművészete“ című cikksorozata jelent meg a Magyar Könyvszemle 1901-iki évfolyamában. Ebből később 72 oldalra terjedő különnyomat lett, s széltében jó szolgálatot tett a modern könyvnyomtatás irányítása dolgában.

Augenfeld Miksának két önálló művecskéje látott eddig napvilágot. Az egyik a Magyar Nyomdászatból való különnyomat, amelynek második kiadását azonban a szerző alaposan, 92 oldalra megnagyította. Címe: „A könyvnyomda“, s a nyomda berendezéséről meg vezetéséről szól. — A másikkal címe: „A mesterszedés“, és 104 oldalon gyakorlati útmutatást ad a mestermunkák szedésére és nyomtatására vonatkozólag.

1903 elején jelent meg Fuchs Zsigmondnak Novák László közreműködésével szerkesztett „Színes festékek a nyomdászatban“ című könyve. A 100 szövegoldalra terjedő könyvecske a színek látásáról és a színharmóniáról szóló fejezetek után a festékek kémiajáról és tulajdonságairól, keverésükről s a színes nyomtatás különböző módjairól értekezik.

Bár 1904-ben jelent meg, önálló voltánál fogva Frank Lajos könyvét is megemlítjük itt: „Az idegen szavak helyes elválasztásáról“. Az idegen szavakezreinek kívül három, a betűszedés elemi szabályait tanító cikkecske is van a 100-oldalaskönyvben.

A szakfolyóiratainkban és évkönyveinkben 1903 végéig megjelent cikkekről és értekezésekről a következőkben számolhatunk be:

A grafikai művészetek összefoglalásával Bartha Lajos, az államnyomda régebbi faktora próbálkozott meg először (M. Ny. III. 135, 151). A Grafikai Szemlében (IX. 58, 70, 83, 98, 109, 124, 147; X. 58, 95) Nádor Lajos foglalkozott hosszabban a sokszorosító eljárások ismertetésével. Utána Novák László foglalta össze a sokszorosító eljárásokat a Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauz,

valamint a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1901-iki évfolyamaiban. Ő írta különben Pusztai Nyomdászati Enciklopédiájának e tárgyú cikkeit is. A fametszés technikájáról kitűnő cikksorozatot írt Morelli Gusztáv tanár a Grafikai Szemlébe (X. 1, 14, 27). A nyomtató eljárások osztályozásáról írt még Szabó Róbert is (M. Ny. XVI. 179).

A könyvnyomtatás mesterszóinak magyarosítását Pusztai Ferenc kezdte meg a Nyomdászok Közlönyében. Igen nagy érdemeket szerzett e tekintetben Freckay János, a szabadalmi hivatal aligazgatója, ki a Mesterségek Szótárában a a könyvnyomtatás mesterszóinak egy részét megmagyarosította. Pusztai Ferenc Novák László közremunkálásával a Nyomdászati Enciklopédia függelékeképpen négynyelvű mesterszótárt állított össze, s azt különnyomat alakjában is kiadta. — Mesterszóinkról Novák László különben több cikket is írt (Gr. Sz. XII. 177, 195; XIII. 195).

A betűkről sokan és sokat írtak már, de az alaposabb értekezések száma meglehetősen kevés. Bartha Lajos 1891-ben összefoglalta az antiqua általános használata mellett szóló érveket (M. Ny. IV. 184). Persze németből fordította az egészet. Radnai Mihály egy értekezésének a címe: „Betűfajok és betűnemek“ (M. Ny. Évk. 1900). Ugyanő a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1901-iki kötetében a betűöntők egy sereg újabbfajta betűjét mutatja be. Novák László is többször írt a betűkről (M. Ny. XIV. 203; M. Ny. Évk. 1903 és 1904). — A plakátbetűkről, azt hisszük, Láng József Lipót írt legelőször (M. Ny. I. 24). E betűk kőből csinálásáról is esett már szó (M. Ny. X. 54).

Az arab, török és perzsa ábécét, valamint az e nyelveken való szedésre vonatkozó legelemibb tudnivalókat a Grafikai Szemléből (I. 36, 55, 70, 85, 105, 122, 154; V. 134, 155, 170, 205) tanulhatjuk meg. A cikksorozat írója Kardos Árpád. A héber nyelv alfabétáját Szikora Zoltán akarta velünk megismertetni (M. Ny. 92, 122), de cikke hemzseg a hibáktól. A Nyomdászati Enciklopédiában jelent meg ezután a héber ábécé meg a héber szedés-szabályok ismertetése.

A betűrendszeréről Waldow Sándor enciklopédiája nyomán Pusztai Ferenc írt legelőször a Magyar Nyomdászat I. kötetében, még pedig meglehetősen terjedelmesen. Részben az itt közölt adatok fölhasználásával, részben pedig eredeti

angol források igénybevételével írta meg aztán Novák László az ilyen című cikket a Nyomdászati Enciklopédiában. A Grafikai Szemle III. évfolyamában (17., 97. old.) is jelent meg ilyen tárgyú rövidebb értekezés. A métermérték viszonyítását a betűrendszerhez ugyancsak a Grafikai Szemlében találjuk meg (VII. 58).

A betűöntő gépek közül Láng J. L. a Foucher Frères komplet gépét ismertette meg (M. Ny. 131). A Küstermann-féle komplet gép leírását és ábráját pedig a Grafikai Szemle IV. évfolyamában (94. old.) találjuk meg.

A betűk gyors pusztulásáról Löffler József írt hosszabb lélekzetű cikket a Grafikai Szemle II. kötetébe (141. és 177. old.), oxidálódásáról pedig G—a tollából a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1893-iki kötetében jelent meg rövidebb értekezés. Somos Árpád az írásbetűk tartóssága okáért 1894-ben (Gr. Sz. IV. 37) azt ajánlja, hogy rézből öntsék azokat. A betűk megóvásáról Novák László is írt (M. Ny. VII. 101.), a betűanyag alkotórészeiről pedig Weber Henrik (Gr. Sz. VIII. 158). Arról a kérdésről, hogy a nyomdai betűanyag aluminiumból öntessék-e, Tanay József emlékezett meg (Gr. Sz. VIII. 190). A betűk oxidációjáról Novák László írt (M. Ny. IX; Gr. Sz. XIII. 164).

Az anyag- és betűtárakról a Grafikai Szemle közölte az első értekezést főmunkatársának Bauer J. M.-nek a tollából (II. 4). Szemlér Mihály a nyomda berendezése tárgyában mond el gyakorlati tapasztalataiból merített némely dolgot (Gr. Sz. III. 166). A klisék kezeléséről szól Tanay József cikke (Gr. Sz. VIII. 18).

A betűszekrénynek a magyar szedéshez való alkalmassá tételéről az első jelentékenyebb cikket a Grafikai Szemle közli (I. 34) Morvay József tollából. Grócz Ernő is foglalkozott e kérdéssel (Gr. Sz. I. 69), majd meg Szabó Elek (M. Ny. Evk. 1891), Karner Ferenc (Gr. Sz. 142), Illés István (M. Ny. V. 56, 71), Drahos János (Gr. XIII. 76), Werner Károly (Gr. Sz. XIII. 92). Diszítványeknek és címbetűknek való szekrények berendezésére nézve Pfeifer Miksa (Gr. Sz. I. 84) és Grócz Ernő (Gr. Sz. I. 107) tettek javaslatokat.

A szedés elemi szabályairól már Záhonyi Alajos Zsebleltárában is találunk cikket. A későbbiek

közül a Bendtner Józsefét emelhetjük ki (M. Ny. Évk. 1889). Kézdivásárhelyi Kovács Károly írt utána e tárgyról (M. Ny. II. 33, 181, 129; III. 2), meg a korán elhalt Gyöngyösi Károly is (M. Ny. II. 65). Az angolok szedés-szabályait Kalmár Lajos ismertette meg annak idején (M. Ny. III. 91). Dobes Ignác is a szedéstechnika elemi szabályairól írt (Gr. Sz. I. 121), Szabó Elek pedig a szórva szedésről (M. Ny. IV. 37). A könyvszedés összes elemi szabályait egybefoglalja Heller Ignác pályanyertes cikke a Grafikai Szemlében (VIII. 3, 22, 40, 57, 73). A négyzetpontokról Gelberger Mihály írt (M. Ny. Évk. 1899).

A könyvszedésről szól a korán elhalt Ormós Béla cikke (M. Ny. III. 40). Ide tartozik Kalmár Lajosnak ama cikkecskéje is (M. Ny. VI. 23), amelyben arra a kérdésre felel, hogy miképpen számoztassék a könyvek előszava meg bevezetése. Ormós Béla a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1894-iki kötetében a könyvek kiállításáról általában szól, Feuerlöschler Ármin pedig ugyanott a széljegyzetekről értekezik. Az 1898-iki Évkönyvben Schwartz Adolf terjedelmesen foglalkozik e tárggyal. Griesz Ede a könyvkiadók normális borítékszíneiről is írt már (M. Ny. VIII. 165). Kner Izidor „Észszerűtlenségek“ címen a könyvkiállítás néhány kérdését fejtegeti (Gr. Sz. IX. 82). Tördelési hibákról értekezett Simonovits Kornél (M. Ny. XI. 66), a tördelésről Grócz Ernő (M. Ny. XV. 100, 116, 132), Uitz Kornél (M. Ny. Évk. 1903), a könyvalakok megnevezéséről pedig Novák László (M. Ny. XV. 183). A kolumna-címekről az első önálló cikket tudunkkal Pusztai Ferenc írta (M. Ny. I. 181).

A táblázatszedésről — ha nem csalódunk — Pusztai Ferenc írta az első szakcikket az 1883—1885-ben megjelent Nyomdászok Közlönyében, és Nyomdászati Enciklopédiájába is átvette azt. A Magyar Nyomdászok Évkönyve 1887-iki kötetében aztán megint találunk egy ilyen tárgyú értekezést. Az 1896-iki Évkönyvben Heller Ignác mond sok megszívlelni valót e tekintetben. Grócz Ernő pedig ugyanitt a táblázatszedés körébe tartozó oszlopos szedésről értekezik. Bendtner József „egyetemes tabella-fundamentumát“ a Grafikai Szemle VII. kötete (143. old.) ismerteti. Simonovits Kornél is írt a táblázatszedésről (Gr. Sz.

VIII. 125), valamint Grócz Ernő is „Elmélet és gyakorlat“ címen (M. Ny. Évk. 1898). A táblázatos számszedésről Fischer Józseftől olvastunk rövidebb cikkekét (Gr. Sz. XII. 112).

A naptárak szedéséről Gelberger Mihály írta az első cikket (M. Nyomd. I. 41, 62). Később Ormós Béla is megpróbálkozott a dologgal (M. Ny. V. 106, 120, 153). — Az árjegyzékek szedéséről is Gelberger Mihály írta az első magyar nyelvű értekezést a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1893-iki kötetében. — A helységnévtárak s hasonló természetű munkák szedéséről igen jó cikkekét írt Heller Ignác (Gr. Sz. XIII. 58), Vagács Mihály pedig a kerületek és városrészek jelöléséről értekezett (Gr. Sz. XIII. 42). A Magyar Nyomdászok Évkönyve 1903-iki kötetében Heller Ignáctól találunk idetartozó dolgokat.

A hirdetés-szedésről eddig kevés szó esett. Janovits Ferenc a Grafikai Szemle V. évfolyamában (169. old.) írt egyet-mást róla. A könyvkereskedők hirdetéseiről Griesz Ede írt rövid cikkekét (M. Ny. VIII. 181). Stalla Márton is írt egyet-mást a hirdetésekről (Gr. Sz. VI. 53). Jó kis cikk jelent meg e tárgyról a Grafikai Szemle VII. évfolyamában (17. old.), valamint Schwartz Sándortól is a XII-ikben (94. oldal). Bujnovszky Rezső a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1903-iki kötetében írt a hirdetésekről. A reklámos nyomtatványok szedéséről is többször esett szó. Írtak e tárgyról többek közt: Novák László (M. Ny. VIII. 166), Watzulik Albin Mária (Gr. Sz. VII. 127, 141, 156), Radnai Mihály (M. Ny. XII. 106, 127).

A plakátszedésről Novák László írt rövidebb lélekzetű cikkekét (M. Ny. VI. 139). Utána Janovits Ferenc foglalkozott e tárggyal (Gr. Sz. V. 154).

A címszedésről is szépszámú cikket írtak már össze szakíróink. Ha jól emlékszünk, Pusztai Ferenc volt az első hazánkban, ki a lipcsei Typographische Gesellschaft sokáig megdönthetetlen alaptörvényképpen tisztelt címszedési szabályait a Nyomdászok Közlönyében (1883—1885), majd meg a Magyar Nyomdászat V. kötetében megismertette. A Nyomdászati Enciklopédiába is belekerült ez az értekezés, bár a Magyar Nyomdászat XII. kötetében (183. old.) Novák László eredetileg némiképp eltérő fölfogással magyarázta a dolgot. —

Különben sokan foglalkoztak már e tárggyal. Így a Magyar Nyomdászat I. kötetében Kleinmann Frigyes és Szemethy Ferenc, a Grafikai Szemle I. kötetében Götz József (83, 103), a VII. kötetben Lubik Zoltán (59, 79) és Hamburger Aladár (111). A Magyar Nyomdászok Évkönyve 1897-iki kötetében Haraszti József a címek esztetikájáról, Káhn Sándor pedig a sorok elhelyezéséről ír. A címsorok elhelyezéséről egy időben Káldor Lajos is értekezett (M. Ny. XIII. 79).

A mesterszedés irodalma a legkiterjedtebb; az igaz, hogy e tárgyban csépezték eddig a legtöbb üres szalmát. A számba vehető értekezések közül az esztendők sorrendjében a következőket sorolhatjuk föl: 1887-ben a M. Ny. Évk. közölt egy kisebb értekezést. 1888-ból jó kis cikksorozat a a Kézdivásárhelyi Kovács Károlyé (M. Nyomd. I. 67, 85, 131). Hitessy Lajostól is olvashatunk ez időből számbavehető cikkecskét (M. Ny. I. 148). Ide számíthatjuk Szécsén Manó cikkét is, mely az iniciálék alkalmazásáról szólott (M. Ny. II. 179), és Illés István cikksorozatát is (M. Ny. III. 19, 35). Igen jó cikk ez időből a boldogult Zwick Károlyé (M. Ny. III. 102), amelynek címe: „A több színben nyomandó műszedés alap-elveiről“. Ugyanezt a kérdést Wesztfalevits Antal is igen alaposan fejtegeti a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1891-iki évfolyamában. A levélfejek, körlevelek és számlák szedéséről az első érdemesebb cikk a Grafikai Szemlében jelent meg (I. 137, 152, 171, 187) —r—n tollából. Ennek későbbi folytatásai (Gr. Sz. II. 160; III. 149; IV. 127, 145; V. 2) a cégkártyák, lapfejek, oldalcímek szedéséről szólnak. Kulbe Károly is rendkívül nagy instruktív értékű cikkeket írt a Grafikai Szemlébe (II. 90, 110, 126; III. 2, 198). Kohl Ferenc a németek meg az angolok szabad iránya között vont párhuzamot (M. Ny. VI. 106). Novák László az angolok és amerikaiak munkáit ismerteti (M. Ny. VII. 3). Koncsur Gusztáv a szabad irány fogalmát igyekszik megmagyarázni (Gr. Sz. V. 132). Káhn Sándor a sorok elhelyezéséről értekezik (M. Ny. Évk. 1896), Feuerlöschér Ármin pedig a mesterszedés fejlődéséről (Gr. Sz. VI. 17). Novák László a Magyar Nyomdászat IX. kötetének decemberi számában a szabad irány túlzásai ellen „Stilusok és irányzatok“ című cikket írt, mely heves vitát provokált. Részt

vettek a vitában: Radnai Mihály (M. Ny. X. 2), Pavlovszky Alajos (M. Ny. X. 18) és Butkovszky Bertalan (M. Ny. X. 34). Ugyanez időtájt Novák László a könyvnyomtatásbeli rokokó-stílust ismer-tette (M. Ny. X. 5, 19). Valamivel később ugyan-csak ő a modern művészeti irányról értekezett (M. Ny. X. 182). Watzulik Albin Mária cikké-nek (Gr. Sz. VIII. 1) a címe: „Naturalisztikus irány a nyomdászatban“, Radnai Mihályé: „Modern izlés a nyomdászatban“ és „Uj irány az akciden-szedésben“ (M. Ny. XI. 22, 132), Augenefeld Miksáé pedig (Gr. Sz. IX. 18): „Modern díszítés a nyomdászatban“. Káldor Lajos az új irány cél-járól írt (Gr. Sz. IX. 81), Nádor Lajos pedig a könyvnyomtatás újabb áramlatairól tartott föl-olvasást (Gr. Sz. IX. 134). Illés István is meg-tette észrevételeit a naturalisztikus irányról (M. Ny. XI. 50). Griesz Ede a mesterszedésről és a modern irányról írt (M. Ny. XI. 166; XII. 69, 145, 163, 201; XIV. 25; XV. 52). Ruzicska Gyula cikke a rajzról meg az akciden-szedésről a Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauz 1899-iki kötetében, a modern irányról szóló cikke ugyane vállalat 1900-iki, a könyvornamentikáról szóló pedig a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1900-iki évfolyamában jelent meg. Az ornamentikáról ter-jedelmes fölolvasásokat tartott és sokat írt Káldor Lajos (M. Ny. Évk. 1900; Gr. Sz. X. 44; XI. 57, 71, 90, 106, 122, 137, 154, 171, 190). A mester-munkák tervezéséről Grócz Ernő, eredetiségük-ről pedig Nádor Lajos írt a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1900-iki kötetében. Káhn Sándornak ugyanitt „Modern sorok, modern szedés“ című kis értekezése is olvasható. A Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauz 1900-iki kötetkéjében Augenefeld Miksától találunk pályadíjat nyert dolgozatot a mesterszedés fejlődéséről, az 1902-ikiben pedig alaposabb cikket a szecesszióról. Radnai Mihály egy cikkének címe: „Művészet a nyomdászat-ban“ (M. Ny. XIII. 37), egy másiké: „Művészet és stíl-irányok“ (M. Ny. XIII. 77). Káldor Lajos a modern díszítő öntvényekkel foglalkozik (M. Ny. XIII. 270), Schwartz Adolf pedig „Korunk“ és „Szecesszió“ címeken a mesterszedésbeli modern iránnyal (M. Ny. Évk. 1901; Ny.-Évk. és Uti Kalauz 1901). Az 1901-iki Évkönyv különben Butkovszky Bertalantól és Augenefeld Miksától is közöl ilyen tárgyú cikkeket. A rajzolásnak a

könyvnyomtatásban való szerepéről, valamint a mesterszedésről, meg ennek aprólékos fogásairól több cikket írt Novák László (M. Ny. XIV. 49; XV. 19, 20, 69, 84, 117; Gr. Sz. XIII. 88, 107, 179). Walter Cranenek a könyvdiszítésre vonatkozó tanítását is ő fordította le (M. Ny. XIV. 93). Jó cikk a Perényi Eleké a szecesszióról (M. Ny. XIV. 136, 154, 170). A Magy. Nyomd. Évkönyve 1902-iki kötetében a mesterszedésre vonatkoznak: Czakó Elemér, Korinek József, Novák József, Káldor Lajos, Stalla Márton, Janovits Ferenc cikkei. A Grafikai Szemle XI. kötetében (168. és 188. old.) jó cikket olvasunk a mesterszedés technikájáról Nádor Lajostól. Káldor Lajos Jessen Pál előadásait kommentálta (Gr. Sz. XII. 109, 126). Hasonló tárgyú cikkeket írtak még: Augenfeld Miksa (Ny.-Évk. és Uti Kalauz 1903; M. Ny. Évk. 1903), Leopold Ferenc (Ny.-Évk. és Uti Kalauz 1903), Löwy Salamon és Heller Ignác (M. Ny. Évk. 1903), Wóznér Ignác, Durmits Imre és Pavlovszky A. (M. Ny. Évk. 1904), az utóbbiak közösen. A vázlat-készítésről terjedelmes cikket írt még Löwy Salamon (M. Ny. Évk. 1904).

A magyar díszítő stílusnak a könyvnyomtatásban való meghonosításával Heller Ignác foglalkozott először a Grafikai Szemle I. évfolyamában megjelent illusztrált értekezésében. 1892-ben különben a magyar stílus kézi könyvét meg akarta iratni a Szakkör; bizottság is alakult e célra, melynek működéséről a jelentést Szabó Dezső írta meg (Gr. Sz. II. 114). Dadai Géza Szendrey János dr. munkáiból közölt ez időben kivonatot (M. Ny. V. 3). Később Heller Ignác magyaros stílusú kezdőbetűket mutatott be (Gr. Sz. III. 166). Radnai Mihály (M. Ny. VI. 154), Székely Imre (M. Ny. Évk. 1894), Kosovitz Rezső (M. Ny. Évk. 1894), Illés István (M. Ny. VII. 100, 116), Stalla Márton (Gr. Sz. X. 151), ifj. Aigner Antal (Gr. Sz. XI. 24), Novák László (M. Ny. XV. 69; Gr. Sz. XIII. 197), Pavlovszky Alajos (M. Ny. Évk. 1903) írtak még e tárgyról.

Az illusztrációkról meg elhelyezésükről megjelent cikkek: —r-től (Gr. Sz. VI. 2, 42, 52); Novák Lászlótól (M. Ny. XIV. 202, 218; XV. 3, 36). Augenfeld Miksa egyik pályadíjas cikkének a címe: „Az illusztrációs művek tördelése és nyomása“ (Gr. Sz. XIII. 2, 18). — A versek szedéséről és tördeléséről szóló magyarnyelvű értekezésekelsejét

Gelberger Mihály írta a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1891-iki évfolyamában. Az 1896-iki Évkönyvbe pedig Tichy Ákos írt ugyane tárgyról.

A matematikai művek szedéséről —n —s jelzéssel a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1889-iki kötetében jelent meg alaposabb értekezés.

A hangjegyszedésről szóló első cikk Ormós Béla tollából jelent meg (M. Ny. II. 52, 69). Utána Góttesz Gyula írt igen alapos értekezést a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1891-iki évfolyamában, Anton Gyula pedig ugyanennek 1903-iki kötetében.

A hirdalok technikai előállításáról a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1888-iki folyamában Szabó Dezsőtől találjuk az első jelentékenyebb értekezést. Legtöbbit azonban Tschutschegg Vince írt e tárgyról (M. Ny. V. 39, 54, 73, 87, 103, 117, 136, 149, 169, 189). A hirdalok hasáblinéairól „Andrássy Gyula gróf, Gelberger Mihály és Stalla Márton“ címmel Tichy Ákos írt cikket (Gr. Sz. VI. 55).

A kilövési módokat megtalálhatjuk a Magyar Nyomdászok Évkönyve több kötetében, köztük legalaposabban az 1902-ikiben. Ujabb kilövési módot ismertet ezenkívül a Grafikai Szemle XII. évfolyama (144. old.).

A korrektor és revizor dolgával úgy látszik Szabó Elek, az egyetemi nyomda mostani főművezetője foglalkozott legelőször (M. Ny. I. 50). Jóval később (M. Ny. VIII. 148, 163; továbbá Gr. Sz. XIII. 193) Novák László is hozzászólt e tárgyhoz, valamint Grócz Ernő is (Gr. Sz. VI. 143). Pusztai Ferenc a sajtórevízió technikájáról írt (M. Ny. Évk. 1897), Tanay József pedig a korrektúra költségeiről (M. Ny. Évk. 1898). Dobó Imre „Aspect“ álnéven foglalkozott e tárggyal (M. Ny. XIII. 209). Hirschkovitz Jónás is írt róla (Ny.-Évk. és Uti Kalauz 1901), valamint Goldfinger Mór is (M. Ny. Évk. 1903).

A magyar helyesírás kérdésével sokan bibe-lődtek már, köztük Ormós Béla (M. Ny. IV. 76, 91, 108; VI. 1), Somos Árpád (Gr. Sz. II. 93), Lichtenstein J. (Gr. Sz. IV. 77), Tichy Ákos (Gr. Sz. IV. 92; VII. 55; XI. 85), Novák László (M. Ny. VII. 18, 34; X. 186, 202; Gr. Sz. XIII. 59), Haraszi József (Gr. Sz. VII. 2, 20, 37, 77, 93, 108, 129); Rohonczy János (M. Ny. XIII. 177; M. Ny. Évk. 1902); Simonovits Kornél (M. Ny. XIV. 53). — Az új német helyesírásról Somos Árpád írt cikket (Gr. Sz. XII. 162, 181).

A kézi sajtókról praktikusabb dolgok olvashatók a Grafikai Szemle III. kötetében (18. old.).

A tégelyes sajtókat ismertető értekezések közül talán a „Liberty“ tégelyes sajtót leíró cikk a legrégebb (M. Nyomd. I. 1903). Jóval később Griesz Ede a Schelter-féle Phönix-sajtót ismertette (M. Ny. VI. 140; XIII. 59, 212; XIV. 137; XV. 21). Még később (M. Ny. VIII. 84) a „Victoria“ festékező szerkezetét. 1898-ban Griesz Ede terjedelmesebb cikket írt ilyen címmel: „A Phönix-sajtó a dobozgyártás szolgálatában“ (M. Ny. XI. 84., 115). A tégelyes sajtókra vonatkozó kisebb cikket találunk a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1900-iki évfolyamában is. Kezet védő készülékről szóló cikkecskét találunk a Magyar Nyomdászat XVI. kötetében (4. oldal).

Azok között az értekezések között, amelyek a gyorsajtók szerkezetéről, alkotó részeiről meg a rajtuk történt javításokról szólnak, megemlíthetjük Fuchs Zsigmondnak a kirakó készülékekről szóló cikkét (M. Ny. III. 57). A vasutas és körjáratú gépekről kitűnő cikk jelent meg 1891-ben (M. Ny. 103.). A vasutas járatú augsburgi gyorsajtó alapzata — némi javításokkal — ez ujság VIII. kötetének 4-ik oldalán látható. A nyomóhengerről és nyomóalapról Fuchs Zsigmond értekezett röviden (M. Ny. XII. 18). A gyorsajtókra alkalmazható számláló készülékről Griesz Ede írt (M. Ny. XII. 126). Ő ismertette meg a „Windsbraut“ kétfordulatú gyorsajtót is (M. Ny. XIII. 82; XIV. 6, 97). A gyorsajtókról általában írt Fuchs Zsigmond (M. Ny. Évk. 1901 és M. Ny. XVI. 68). — A géptechnikai cikkekhez sorozhatók még: Fuchs Zsigmondé a tengelyágak kimelegedéséről (M. Ny. II. 37, 51, 67), meg a hajtószíjak egyoldalú futásáról (M. Ny. III. 53). Frisch Frigyes a gyorsajtók nyomóhengeréhez forgató és rögzítő szerkezetet talált föl 1898-ban; ezt a Grafikai Szemle ismertette annak idején (IX. 46). Leitner Pál a linoleumból csinált nyomóhengerekről, meg egy bronzoló készülékről írt (M. Ny. XVI. 117, 150).

A rotációs gépekről szóló gyér irodalmunkban Bendtner József neve tűnik föl először, ki 1888-ban e gépek egy újabb hajtogató készülékét ismertette (M. Nyomd. I. 104). A rotációs gépeket egészben ismertető első cikk különben Firtinger Károlytól származik s a Grafikai Szemle I. évfolyamában (52. old.) jelent meg. A Magyar Nyomdászok

Évkönyve 1894-iki évfolyamában látott napvilágot Clement János szakcikke, mely a rotációs gépekről általában szól. Az Ocskay-féle menetjegynyomtató rotációs gépet Firtinger Károly ismertette meg (Gr. Sz. IV. 150), valamint Griesz Ede is (M. Ny. VII. 131).

Igen nagy hiányossága szakirodalmunknak, hogy a nyomdagépek mehanikájára vonatkozó rész nem foglalja el benne a fontosságánál fogva öt megillető kvótát. Olyan könyvünk, amelyből megismerhetnők a nyomtatógépeképítésében megnyilatkozó alapelveket: egyáltalában nincsen. Még Pusztai Nyomdászati Enciklopédiáját sem vehetjük ilyennek, mert bár a sajtóknak és alkotó részeiknek, valamint a segédgépeknek rövid leírása megvan benne, hiányzanak hozzá a könnyű és biztos megérthetőségükhez okvetlenül szükséges sematikus ábrák. Igaz, hogy a kellő számú ábra fölvétele tetemesen megdrágította volna a mű kiadását, olyannyira, hogy a magyar nyomdászvilág viszonylag mégis csak kicsiny volta mellett a jövedelmezősége legalább is kétséges lett volna.

Pedig a szakirodalmunknak ebben az irányban is való kiterjesztése a mai viszonyok közt nagyon fontos dolog. Az iparművészeti törekvések abban csúcsosodnak ki, hogy a nyomdász maga legyen a könyv technikai tekintetben való megteremtője. Ha a munkafelosztás szisztémája megdönthetetlen is, a nyomdásznak egész nyomdásznak kell lennie, olyan értelemben, hogy a gépmester értse a szedő munkáját, de igen alaposan, a szedő meg viszont a gépmesterét.

A motorokról stb. szóló cikkek sorában említést érdemel egy a Grafikai Szemle II. kötetében (74. old.) megjelent cikkecske a Capitaine-féle petroleum-motorról. A gyorsajtók villamos hajtásáról a Grafikai Szemle VII. évfolyamában (24. old.) van ábrákkal illusztrált cikkecske, Fuchs Zsigmond pedig a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1898-iki évfolyamában ismerteti ezt az újabban nagyfontosságú tárgyat.

A nyomdafestékek anyagáról és tulajdonságairól szóló első cikket tudtunkkal Fuchs Zsigmond írta (M. Ny. III. 23, aztán IV. 107, 120, 140, 153; M. Ny. Évk. 1902). A Grafikai Szemlében (I. 7 és 23) Gelléri Mihálytól is olvasunk gép-ábrákkal illusztrált jó kis értekezést a festékgyártásról. A festékek keverése dolgában Kalmár

Lajos recepteket is állított össze (M. Ny. IV. 188). A fekete festékről a Magyar Nyomdászat VII. évfolyamának 163. oldalán kezdődik egy jó kis cikk Wüste Flóris tollából. A festékgyártási és firnász-készítési kémiáról Srpek Ottó dr. adott általános áttekintést (Gr. Sz. VI. 37, 69, 92); ugyancsak ő írt e tárgyról a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1897-iki évfolyamába is alapos értekezést. A festékek meg a papiros fényállóságáról Novák László tollából a Grafikai Szemle XIII. kötete (125, 140. old.) közölt ismertetést. A duplex-festékekről Fuchs Zsigmond írt (M. Ny. XVI. 40, 85).

A hengeranyagról, ennek föltalálásáról meg a vele való bánásmódról a Magyar Nyomdászat I. kötetében négy számon keresztül értekezik Fuchs Zsigmond. Ugyanott Kner Izidor is hozzászólt a dologhoz. A festékező hengerekről szól Horváth Alajos cikke (M. Ny. Évk. 1902) és Janovszky Jánosé is (Gr. Sz. XII. 157).

Az önműködő ívberakókat a Grafikai Szemle szerkesztője ismertette meg először e folyóirat VII. kötetében (165. old.). Ez időben a Magyar Nyomdászat és a Graphica 1897 októberi füzetében jelent meg Fuchs Zsigmondtól a tárgyú értekezés. Részben Novák László, részben pedig Pusztai Ferenc írta a Magyar Nyomdászat (XIV. 113) egy másik ilyentárgyú cikkét. Rövidebb ismertetés jelent meg a berakó készülékekről a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1902-iki kötetében Novák Lászlótól. A Grafikai Szemle XI. évfolyamában (5. old.) a König-féle önberakó rövid leírását találjuk a szerkesztő tollából. „Legujabb ívszedegető“ címmel a Magyar Nyomdászat XVI. kötetében (180. old.) is jelent már meg cikk.

Nyomtatástechnikai cikket Záhonyi Alajos Zsebeltárában találunk először. Utána többek közt a Magyar Nyomdászat I. kötetének (9. old.) „A glacé-papiros nyomtatása“ című cikkecskéje ötlük a szemünkbe, amelynek valószínűleg Fuchs Zsigmond a szerzője. A marosvásárhelyi Imreh Sándor a divizek üldözése mellett ráért arra is, hogy egyik cikkében (M. Nyomd. I. 119) a papirosnak nyomtatás közben való gyűrődéséről írjon alapos tanulmányra valló dolgokat. Ezen a kérdésen különben az időtájt többen is vitatkoztak (M. Nyomd. I. 45, 71). A cink-klisék nyomtatásáról Müller Ernő szólt a Gépmezterek és Nyomók

Körében tartott 1888-iki fölolvadásában (M. Ny. I. 68). Spiegel Lipót a nyomás piszkos duplázódásának kereste az okát ebben az időben (M. Nyomd. I. 180). A Magyar Nyomdászok Évkönyve 1889-iki folyamában Müller Ernő alapos értekezést írt az illusztrációs nyomtatás történetéről és technikájáról. Fuchs Zsigmond ez időben a könyvek nyomtatásáról írt (M. Ny. II. 6), Westfalevits Antal pedig arról, hogy mikor nyomtassunk áztatott papirosra (M. Ny. III. 106). Ez időben jelent meg Z. aláírással az a cikk is, amely azt magyarázza, hogy miképpen nyomtassunk hártypapirosra két színben (M. Ny. III. 118). A másoló-festékekkel való nyomtatást G. C. ismertette először a Grafikai Szemlében (I. 124) és egy ismeretlen szakíró a Magyar Nyomdászatban (IV. 5). Aigner Antal a hengerborításnak a kérdését meg egyéb dolgokat fejteget igen alaposan a Grafikai Szemle II. kötetében (19. és 40. old.), Etmansdorfer Győző pedig a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1893-iki kötetében mond el a maga gyakorlatából leszűrt tanulságokat. Az irisz-nyomás egy új fajtáját szedő-ember, Kulbe Károly ismertette meg nálunk (Gr. Sz. III. 39). Egy másik szedő-ember, Tschutschegg Vince a hírlapok nyomtatásáról írt hosszú cikksorozatot (M. Ny. VI. 6, 26, 60, 92, 109, 138, 170, 186). A nyomtatás közben előforduló maszatolódásról Weiszbürg Dezső írt rövidebb cikket ez időtájt (M. Ny. VI. 94). László Dezső pedig a Graphischer Beobachter egy cikkét fordította le (Gr. Sz. VI. 72). „Amerikai ujdonságok“ címen a Grafikai Szemle VIII. évfolyamában (78. old.) és a Magyar Nyomdászatban (XI. 150) a tengerentúli gépmesterek dolgáról találunk tájékoztatót. Schwartz Adolf a gépmester életét keserítő apró galibákról: a maszatolódásról, a szedés megfekvéséről stb. írt (Gr. Sz. VIII. 91). Az autotípiákról való nyomtatás technikáját Spiegel Lipót ismertette meg (Gr. Sz. IX. 32). A gépmester adminisztratív működéséről értekezett Fuchs Zsigmond (M. Ny. Évk. 1899). Az Évkönyv 1899-iki évfolyamában különben egy másik nyomtatás-technikai cikk is jelent meg „A gépteremben“ címmel. Az 1900-iki Magyar Nyomdászok Évkönyve egyik cikkének is ugyanez a címe, s Fuchs Zsigmond írta. A stereotíplemezekről való nyomtatásról a Grafikai Szemle X. kötetében (16. old.) olvashatunk egyet-mást. A modern illusz-

tráció-nyomtatásról Káldor Lajos is értekezett (M. Ny. XIII. 207). A nyomtatványok maszatólódásáról külföldi források után írt Novák László (M. Ny. XIV. 29) s a British Printer nyomán ő ismertette meg a mehanikai egyengető-eljárásokat is (M. Ny. XIV. 52, 172). A nyomóhenger borításáról Janovszky János írt (Gr. Sz. XII. 95), valamint a nyomóhenger elállításáról is (Gr. Sz. XII. 197). A gépszedés nyomtatásáról is jelent már meg cikk (M. Ny. XVI. 52, 70); az Archiv für Buchgewerbe-ből fordították. A soregyenről, majd meg az illusztrációk nyomtatásáról Szabó Róberttől olvastunk igen jó cikket (M. Ny. XVI. 131, 147).

A színes nyomtatásról szóló irodalomban Wrbenzky Ferencé az első alaposabb tanulmány (M. Ny. Évk. 1888). Utána J. L. jelzéssel jelent meg az első figyelemre méltó cikkecske (M. Ny. II. 71). Az ultramarin-nyomásról a Magyar Nyomdászat II. kötetének 114. oldalán olvastunk kicsiny, de jó cikkecskét. Ugyane folyóirat VI. kötetének 58. oldalán is van egy németből fordított rövidebb cikkecske a tipográfiai színes nyomtatásról. Somos Árpád a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1896-iki évfolyamában szól erről, Schultz János pedig a Grafikai Szemle VIII. évfolyamában (189. old.). A mestermunkák színezéséről, illetőleg a színkeverésről meg színharmoniaról Pavlovszky Alajos írt (M. Ny. Évk. 1899). E tárgyat különben Novitzky László is földolgozta a Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauz 1900-iki kötetkéjében. Több cikket írt még a színes nyomtatásról Novák László is (M. Ny. XIV. 153; XV. 147, 166, 181; XVI. 3, 21; M. Ny. Évk. 1902). A Magyar Nyomdászok Évkönyve 1902-iki kötetében ilyen tárgyú cikk a Wandra Lajosé. A Grafikai Szemle XII. évfolyamában (4. old.) Novák József a színes papirosokra való színes nyomtatásról szól. E tárgyról Novák László is írt (Gr. Sz. XIII. 111), valamint az egyetlen lemezről való többszínű nyomtatásról is (Gr. Sz. XIII. 90). A többszínű nyomtatásról igen jó értekezés még a Schopp Jánosé (Gr. Sz. XIII. 178, 194), Veisz Béla a festékkeverésről írt terjedelmes és alapos cikket (Ny.-Évk. és Uti Kalauz 1904). Venkovits Károly is írt már a színes nyomtatásról (M. Ny. XVI. 133, 148, 166, 181).

A heliokrómiát, vagyis a háromszínű és négy színű nyomtatást Fuchs Zsigmond ismertette leg-

először a Grafikai Szemlében (V. 82). Másfél esztendő múlva jelent csak meg újabb ismertető cikk (Gr. Sz. VI. 194) e tárgyról. Griesz Ede is írt róla (M. Ny. XI. 36), s Nádor Lajos is (Gr. Sz. X. 168). Novák László a tudományos oldalát ismertette ennek az eljárásnak (M. Ny. XV. 115, 131). Írt még e tárgyról Somos Árpád (Gr. Sz. XI. 102), Horváth Alajos (M. Ny. Évk. 1903).

A domború nyomásról Somos Árpád írt először (Gr. Sz. V. 152). Utána Novák László (M. Ny. XIV. 73) és Mitterszky József (M. Ny. XVI. 83) foglalkoztak e tárggyal.

A gyorsajtók tisztántartásáról és fölszereléséről igen alapos cikk a Krause Józsefé (M. Ny. I. 165), amelyet eredetileg a Társas Körben olvasott föl. Ezt megelőzőleg egy hasonló tárgyú másik cikk is jelent meg e lapban (3. old.), amelynek szerzőjét azonban nem ismerjük. A Magyar Nyomdászat X. kötetében (53. old.) a Graphischer Beobachterből fordított cikk jelent meg „Hogyan tartjuk fenn gyorsajtóink üzemképességét“ címen.

A formák mosásáról a Magyar Nyomdászat II. kötetének 146. oldalán találjuk az első érdeme-sebb cikkecskét. A Grafikai Szemle IV. kötetének 5-ik lapján F. W. ír e tárgyról. A formamosó-szerek ismertetését szintén a Grafikai Szemlében (XI. 6) találjuk meg.

A papirosról szóló cikkek sorában Wesztfale-vits Antalé az első (M. Nyomd. II. 86.), ki a fényezett meg fénytelen papirosról szól. A papiros-gyártásról különben hosszú cikksorozat is jelent már meg, még pedig a Magyar Nyomdászat IV. kötetében. Griesz Ede is többször írt a papirosról (M. Ny. VII. 35; XIII. 40). Novák László (M. Ny. VIII. 81) nagy általánosságban szól a papirosról. Igen alapos, minden részletre kiterjedő értekezést írt Danielisz Lipót (M. Ny. Évk. 1897), valamint Novitzky László is (Ny.-Évk. és Uti Kalauz 1901). A krétás papirost Novák László ismertette (M. Ny. XIV. 118). A papirosban levő vízjelről Tanay József írt rövidebb cikkecskét (Gr. Sz. VII. 5). — A papiros-vizsgálatról szóló s tudomásunk szerint legrégebb cikket Kalmár Lajos fordította franciából (M. Ny. II. 56). Jóval később Novák László is közölt egyet-mást e tárgyról (M. Ny. VI. 187). Az állami nyomtatványokra vonatkozó papiros-szabályzatot a Magyar Nyomdászat ismerteti (XI. 68).

Papiros-vágó gép szerkezetét Griesz Ede ismertette meg a Magyar Nyomdászatban (VIII. 180).

Az alapnyomati lemezekről Fuchs Zsigmond írt legelőször (M. Ny. II. 84, 104; III. 165; IV. 24; és Gr. Sz. 39, 57, 71). Az ólomfaragásról szól László Dezső cikke (M. Ny. VII. 133). A kartonból való alapnyomati lemezekről Koncsur Gusztáv (Gr. Sz. V. 101), a Mäser-lemezről pedig Ruzicska Gyula (M. Ny. Évk. 1896), majd meg Tichy Ákos (Gr. Sz. X. 3) írt. A könyvnyomdai lemezkészítő eljárásokról meg alapnyomati lemezekről egy rövidebb cikket (Ny.-Évk. és Uti Kalauz 1903) s egy hosszabb cikksorozatot írt Novák László (Gr. Sz. XIII. 56, 72, 87, 113, 127, 143, 163; XIV. 2, 41, 58, 78, 96).

A szedőgépekről már nagyon sok szó esett szakirodalmunkban. A „vaskollegát“ tárgyaló első jelentékenyebb értekezéseket Bendtner József írta a Magyar Nyomdászatban (I. évf. 101, 116; II. évf. 20, 35). Az akkori időben ismeretes szedőgépek néhányát alapos tanulmányokra valló módon ismerteti. Az 1889-iki párisi kiállításon bemutatott szedőgépekről Kalmár Lajos írt (M. Ny. II. 130, 163, 182). A Linotypet első ízben Bendtner József ismertette meg alaposabban (M. Ny. III. 3). Kohl Ferencnek, a Stephaneum mostani igazgatójának is kedves témája volt a szedőgép, és többször írt róla alapos tanulmányra valló cikkeket (M. Ny. V. 165, 186; VI. 3, 21, 39, 91).

E tárgyról írtak továbbá: Dadai Géza (amerikai dolgok, M. Ny. VII. 4), Novák László (Thorne, Empire, Lagermann, M. Ny. VII. 19; Monotype, M. Ny. VII. 51; Calendoli, Monoline, Autotype, M. Ny. VIII. 34; Monoline, M. Ny. VIII. 65; általában, M. Ny. X. 97; mehano-sztereotípiá, M. Ny. XII. 182; általában, M. Ny. XV. 53; Elektrotypograph, M. Ny. XV. 83; általában, M. Ny. Évk. 1902; általában, Gr. Sz. XIII. 175; általában, M. Ny. Évk. 1904); Tanay József (általában, Gr. Sz. V. 40; VII. 107, 121, 159, X. 41; kétbetűs Linotype, X. 108, 137), Griesz Ede (általában, M. Ny. VIII. 18; Linotype, Monoline és Typograph, M. Ny. X. 129; Monotype, Cox, M. Ny. XI. 6; Elektrotypograph, M. Ny. XIV. 5); Popper Dezső (Typograph, Gr. Sz. VIII. 26); Strausz Artur (Typograph, M. Ny. XI. 168); Novitzky László (általában, Ny.-Évk. és

Uti Kalauz 1899); Herrmann Károly (általában, M. Ny. XIII 111); Durmits Imre (M. Ny. Évk. 1902); Radnai Mihály (M. Ny. Évk. 1903).

A stereotípiának is megvan már a maga tekintélyes szakirodalma. A Magyar Nyomdászat I. kötetének 149. oldalán már találunk egy németből fordított alapos cikkecskét „A lyukacsos tömlemezekről“ címen. Aláírása nincs; valószínűleg Pusztai Ferenc a fordítója. A stereotípiát magyar szakirodalmának tulajdonképpen megalapítója azonban Mederschitzky József, ki egyebek közt sokat írt a papiros-stereotípiáról (M. Ny. II. 50, 66, 83, 103, 120). A Grafikai Szemlében (I. 25) a szerkesztőség tollából eredő cikkek egyike arról szól, hogy mi módon stereotipálhatunk fametszetekkel kevert szedésről. Griesz Ede is sokat írt a stereotipálásról (M. Ny. V. 151; VII. 37, 54, 69, 88, 102, 119, 136). Löffler József a hideg és meleg stereotípiáról a Gr. Sz. III. évfolyamában (3. old.) értekezik. Kohl Ferenc azt az eljárást írta le (Gr. Sz. III. 79), amely szerint táblázatról és külön szedett harántvonalas szedésről jó stereotípiát készíthető. A stereotípiát fém ötvöztetésére néhány receptet G. B. közölt (M. Ny. VI. 188). Kempe Károlytól a Grafikai Szemle IV. évfolyamában (3. old.) találunk cikket „Alégszesz, mint fűtőanyag“ címen. Az amerikai stereotípiaberendezésekről a Grafikai Szemle VIII évfolyamában (79. old.) olvashatunk rövidebb cikkecskét. Az Autoplate-et nagyjából Komáromy Mihály ismertette meg (M. Ny. XIII. 175). A dúcmásolási eljárást Novák László elevenítette föl (M. Ny. XV. 37). További cikk: „A gázfűtés a tömöntő-műhelyben“ Kempe Károlytól (M. Ny. Évk. 1903)

A galvanoplasztikáról már Záhonyi Alajos Zsebleltárában is találunk cikkecskét. A Magyar Nyomdászok Évkönyve 1887-iki évfolyamában is van róla egy kisebb értekezés. Jóval később a Magyar Nyomdászat is közölt róla ismertetést, amennyiben II. évfolyamába átvette Ráth Arnold L. pompás értekezését a Természet-tudományi Közlönyből. Ugyanezen szakfolyóirat III évfolyamában Mederschitzky József igen alapos cikksorozatot írt e tárgyról (6, 36, 54, 88, 104, 120, 136, 151 és 184. oldal; különnyomat alakjában is megjelent). Sedelmayer Ferenc is értekezett róla (M. Ny. Évk. 1902).

A nyomdák berendezéséről többen írtak, köztük Radnai Mihály is (Gr. Sz. VII. 90, 110). Kovács Károlynak ilyentárgyú pályadíj-nyertes cikke a Nyomdász-Évkönyv és Uti Kalauz 1900 és 1901-iki köteteiben jelent meg. Augenföld Miksának a Magyar Nyomdászat XIV. kötetében megkezdett s a XV. kötetben is végighúzódo „Könyvnyomda“ című és e tárgyú cikksorozata különnyomatban is napvilágot látott.

A munkaárak kiszámításáról Somos Árpád és Ruzicska Gyula írtak (M. Ny. Évk. 1897).

A könyvnyomtatók címeréről Major István írta az első jelentékenyebb értekezést (Gr. Sz. VII. 71). Firtinger Károly is hozzászólt a dologhoz. (Gr. Sz. VII. 89, 105, 124).

A szakiskolákról és inasképzésről szóló első cikkecske Kalmár Lajos fordításában jelent meg, ki a londoni nyomdászinasok szakiskoláját ismerteti (M. Ny. II. 23). A Grafikai Szemlében Lustig Lajos (I. 138, 172), Kleinmann Frigyes (I. 187), Gelléri Mihály (I. 190), Illés István (II. 195), Grócz Ernő (IV. 143, 183), Káhn Sándor (IV. 148), Schwartz Adolf (IV. 164), Holndonner Ferenc (IV. 204), Tanay József (IV. 205) írtak e tárgyról. A párisi École Estienne-t Lustig Lajos ismertette (Gr. Sz. II. 73). A szakiskolákról meg az inasképzésről írtak továbbá: Griesz Ede (M. Ny. VII. 18, 179; VIII. 134); Tanay József (Gr. Sz. V. 1); Grócz Ernő (Gr. Sz. V. 22, 99, VI. 3; M. Ny. 113); Feuerlöschér Ármin (Gr. Sz. V. 23); Haraszi József (Gr. Sz. V. 41, 65, 84; M. Ny. Évk. 1896); Schwartz Adolf (Gr. Sz. V. 100); Koncsur Gusztáv (Gr. Sz. V. 153); Novák László (M. Ny. VIII. 97); Novitzky N. László (M. Ny. Évk. 1890); Schwartz Sándor (Gr. Sz. VI. 121); Ruzicska Gyula (Gr. Sz. VI. 179). — 1897-től kezdve az e tárgyú szakirodalom még jobban fölszaporodott, s a nyomdász-ujságok mindegyik évfolyamában sereggestül találjuk az e kérdésre vonatkozó cikkeket. Nem is részletezzük tehát itt őket; s pusztán csak olyan értekezéseket említünk meg, amelyek valamely szakiskolának vagy szaktanfolyamnak szervezetét, tanítási rendjét ismertetik. Ilyen a kolozsvári nyomdászinasok szaktanfolyamáról szóló jelentés (Gr. Sz. VII. 76), valamint a budapesti inasok részére létesítendő szakirányú iskola javaslata (Gr. Sz. VII. 94), az iparoktatási tanács erre vonatkozó határozata (Gr. Sz. VII. 198),

Láng József cikke a berlini nyomdász-inasok iskolájáról és a bécsi grafikai főiskoláról (M. Ny. Évk. 1898), Grócz Ernőé a fővárosi inasiskolák ujjászervezéséről (Gr. Sz. XI. 69, 89), a Könyvnyomdászok Szakköre 1901—1902-iki tanfolyamáról szóló jelentések (Gr. Sz. XII. 45, 76, 142), a bécsi grafikai főiskola szervezetének ismertetése Schopp Jánostól (Gr. Sz. XIII. 124), az egész európai szakoktatás összefoglalása s a szakiskolák szervezetének megismertetése Novák Lászlótól a Typographia 1902-iki évfolyamában, s végül Böhm János rajzoktatási felügyelőtől az inasiskolák rajztanítási terve (M. Ny. Évk. 1904).

A cinkografálásra meg a velök kapcsolatos fotomechanikai eljárásokra vonatkozólag is van némi szakirodalmunk. Első e tárgyú cikknek talán a Magyar Nyomdászat I. kötetének 22. oldalán olvasható „Ives-folyamat és enyvtípiá” című szemmel láthatólag németből fordított cikket vehetjük. Magának a cinkografálásnak alapos leírását a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1888. évfolyamában olvashatjuk Dréhr János tollából. A fotografiai nyomtatásnak nevezett s máig is csak félig-meddig föltalált eljárást a francia Imprimerie szaklap nyomán Kalmár Lajos ismertette (M. Ny. II. 55). Az autotípiá készítésének módját legelőször a Magyar Nyomdászat (VII. 165) ismertette meg a müncheni Albert J. dr. nyomán. A cinkmaratásról különben terjedelmes, később különnyomatban is megjelent értekezést közölt Ruzicska Gyulától a Grafikai Szemle IX. évfolyama (2, 15, 31, 49, 60, 73, 84, 100, 112. old.). Az autotípiáról külön cikkeket írt még Novák László (M. Ny. XIV. 28, 188; M. Ny. Évk. 1902). A rotációs fotográfiát is ő ismertette (M. Ny. XIV. 30), valamint a fénymásoló eljárást (M. Ny. XIV. 187) és a fénynyomást könyvnyomó sajtón is (M. Ny. XV. 101). Azt, hogy minő rajzot minő eljárással sokszorosítsunk: Novák László írta meg (M. Ny. XIV. 202).

A fénynyomásról szóló első alaposabb cikk a Magyar Nyomdászok Évkönyve 1893-iki évfolyamában jelent meg —ó —ő tollából.

A plakátokról Radnai Mihály írt (Gr. Sz. VIII. 189) és Radó Stern Lipót is (M. Ny. XI. 184), még pedig elég alaposan. A modern plakátfestőkről Novák László írt cikksorozatot (M. Ny. XIV. 201; XV. 2, 69, 99). A modern grafikai

művészetet Vajda Ernő ismertette (Gr. Sz. XII. 17, 41, 57). A könyvnyomdai plakátokról Korinek József írt jó kis értekezést (Ny.-Évk. és Uti Kalauz 1902).

A bádogra való nyomtatásról a Grafikai Szemle II. kötetében olvashatunk rövid cikkecskét s ugyanott a pléhre nyomtató gyorsajtónak is megvan a fametszetű képe.

A hangjegyek vésését és nyomtatását Noske Ernő ismertette meg először a Grafikai Szemle I. évfolyamában (67. old.).

A térképnyomtatásról a Grafikai Szemle I. évfolyama (6 és 22. old.) Rösler Nándor tollából közli az első alaposabb értekezést.

A ruganyos bélyegzők készítésének módját saját tapasztalatai alapján Mederschitzky József ismertette meg a magyar nyomdászvilággal (M. Ny. VI. 7, 41).

A könyvkötő-mesterségről érdekes cikkecskét írt Kner Izidor a Grafikai Szemle XII. évfolyamában (22. oldal).

* * *

Amint olvasóink az előzőkből látják, nem túloztunk, amidőn e cikk elején azt mondtuk, hogy alig van Magyarországon még iparág, melynek oly impozáns szakirodalma volna, mint a nyomdásziparnak, és csodálatos, hogy minderre csak úgy jövünk rá, hogy akadt egy fáradhatatlan kutató, aki időt és fáradságot nem kimélve, összeszedte ezt a nagy kincset, melyet így együtt látva, tudunk csak igazi értéke szerint megbecsülni. Novák László szaktársunknak, a ki bokros elfoglaltsága mellett is rá tudott érni ezen nagy munkával megbirkózni, igazán köszönettel tartozunk*; mert a mellett, hogy egy kitünő utmutatót adott kezeinkbe arra nézve, hol lehet könnyen hozzáférni a szakmáink különböző ágait tanító és magyarázó szakanyaghoz: bizton hiszem, hogy egyúttal lelkesíti is a jelen nemzedéket arra nézve, hogy az elődök által lerakott alapon tovább építsenek, kiszámíthatlan hasznára szakmánknak és szakmánk tanulni vágyó ifjabb nemzedékének.

TANAY JÓZSEF.

* No, no, nagyobb érdem a szakirodalom úttörőie, akik közt bölcs tanácsai, hasznos irányítása révén első helyet foglal el a Könyvnyomdászok Szakkörének közszeretben álló elnöke és Évkönyvünk legelső szerkesztője: Tanay József. Szerk.